

KENEDI JÁNOS

Bevezető a „Profil”-hoz

Bárki, aki kéziratot ad folyóiratoknak, ismerheti a visszaküldők leveleinek ezt a formuláját: NEM A LAP PROFILJÁBA VALÓ. Hová való a szerző íróasztalára ilyenformán visszakézbesített kézirat?

Mi sem egyszerűbb ennél a kérdésnél. Egy másik folyóiratba, gondolja a szerző, miközben kéziratának margójáról megpróbálja levakarni a profiljára hiú folyóirat láthatatlan szerkesztőjének kérdő- és felkiáltójeleit. Így hát tiszta borítékot címez, a kéziratot postára adja és várja az újabb választ. Jó esetben másodszorra (ötöd-szörre, hatodszorra) eltalálja az írásnak megfelelő lap-profil. Rossz esetben újra és újra viszontlátja íróasztalán a kéziratot: különbnél különb folyóiratok fejléces levelein tér vissza a már ismert fordulat: NEM A LAP PROFILJÁBA VALÓ. De hát akkor hová való, hol a neki megfelelő lap-profil? A válasz már nem annyira egyszerű. Idő és kísérletező kedv múltával a kézirat az íróasztal-fiókba süllyed. A kérdés azonban nyitva marad.

Hiszen mégiscsak más, ha a szerkesztőség azzal küldi vissza a kéziratot, hogy ÍRÁSA KOMOLY TEHETSÉGRE VALL, DE EZ A MŰVE MÉG KISSÉ EGYESNETLEN, vagy PRÓBÁLKOZZÉK INKÁBB A PRÓZAI

Rövidített szöveg.

KENEDI János (1947) — publicista. Újságíró, majd könyvkiadói lektor. 1969 óta szabadfoglalkozású. Jancsó filmjeinek formanyelvről írt könyve kéziratban terjed.

MŰFAJOKBAN. Más, mert a visszautasításnak efféle változatainál a szerző lefordíthatja magának a levelet: írását a lap színvonalon alulinak ítélte. Akár tetszik, akár nem, ebbe bele kell nyugodnia. A visszaküldő-leveleknek azt a típusát már csak fokozatok választják el a TÚLSÁGOSAN PESSZIMISTA, HAMISAN ÁLTALÁNOSÍT, DRAMATIZÁL stb. formuláktól, tehát a tartalmi indokokra hivatkozó elutasítás sztereotip fordulataitól.

Noha nincs valamennyi szerkesztőség számára szabványosított zsinórmérték, amellyel el lehet választani a még megengedhető pesszimizmust a már megengedetlentől, vagy amellyel hajszálpontosan kijelölhető az általánosítás kívánt mértéke, a dramatizálás kellő foka, mégis sejthető, hogy a szerkesztőségnek a szerző szemléletével, az írásmű világfelfogásával, esetleg magával az ábrázolt élethelyzettel volt baja. De a NEM A LAP PROFILJÁBA VALÓ formula semmiféle tartalmi kifogásra nem utal. Sem az írás színvonalát megállapító mércére, sem a mű esztétikai, ideológiai, tudományos fogyatékoságaira nem hivatkozik. Sőt inkább azt a képzetet kelti, mintha a szerző tehetségével, szemléletével nem lenne semmi baj, az írásmű úgy jó, ahogy van; csak éppen a folyóirat PROFILJA...

Az elmúlt években megsaporodtak a NEM A LAP PROFILJÁBA VALÓ kéziratok. Egyre több szerző íróasztalán hanyódik ilyen kézirat. Pedig ezek az írásművek nem az íróasztalfióknak készültek. Hanem a nyilvánosságának. Méghozzá úgy, ahogy a folyóiratok (kiadók) számára írni szoktak.

Mi a teendő, ha mégsem kerültek a folyóiratok nyilvánossága elé? Egyik lehetőség: várni, hogy egy szép napon a szerzők kapnak egy körlevelet — netán a főtéren kidobolják — miszerint akinek ezen a címen elutasított kézírata van, jelentkezzen, mert 1) valamilyen új, központi PROFIL összenyalábolja a szertesztét heverő kéziratokat; vagy 2) a folyóiratok külön-külön mind PROFIL-t bővítenek, írását ki-ki oda vigye vissza, ahonnan elutasították.

Másik lehetőség: efféle csodára nem várni. Összegyűjteni és a folyóiratok olvasóinál szűkebb körű nyilvánosság

számára hozzáférhetővé tenni a közlésre szánt, de meg nem jelent írásokat. A PROFIL-t — ha nem is központit — magánkezdeményezésből is össze lehet állítani. Erre az utóbbi belátásra jutottam. Az elmúlt tíz évben jó néhány értékes és megjelenésre méltó kéziratot olvastam, s azok nem az örökkévalóság számára íródtak.

A gyűjtemény összeállításához tehát a NEM A LAP PROFILJÁBA VALÓ kéziratok elszaporodása adta a kezdő lökést. Persze ez önmagában nem több a publikálási rendszer egyik furcsaságánál. Ha a PROFIL csupán azokat a kéziratokat fogná össze, amelyeket ezzel a jeligével küldtek vissza, nem lenne más, mint kuriózumgyűjtemény vagy panaszosláda. Ha érzékeltetni akarjuk, hogy mi mindenhez nem jut hozzá a sajtótermékek szorgos olvasója, akkor a kéziratok tágabb körét kell szemügyre vennünk. Azt hiszem, a kéziratban maradt művek három csoportra oszthatók. Az első a szerkesztőségeket és kiadókat megjárta kéziratoké — ez a legnagyobb. Kisebb a második csoport: a visszautasításig el sem jutott kéziratoknak a köre. Arról az esetről van szó, amikor a szerző úgy ül le az íróasztalához, hogy megír valamit egy bizonyos folyóirat számára, de amikor föláll az elkészült kézirattal, úgy érzi, a művet se oda, se máshova nem tudja leadni. Ennél is kisebb csoport a harmadik: ide az eleve az íróasztalnak szánt művek tartoznak.

Mind a három csoportban vannak olyan írások, amelyek elválaszthatatlanul hozzá tartoznak a hatvanas-hetvenes évek magyar kultúrájához. A PROFIL-ba mégis csak az első két csoportból válogattam. Az első két csoport és a harmadik között ugyanis elvi különbséget lehet tenni, hisz az utóbbiba sorolható írásokat nem szánták a hivatalos nyilvánosságra. Az első és a második csoport között viszont nincs elvi különbség. Ha egy országban nem létezik jogi értelemben vett cenzúra, akkor a kéziratokat csak az különbözteti meg egymástól, hogy a nyilvánosság számára készültek-e vagy sem. Hogy végül is kinyomtatják-e őket, az nem elvi, hanem praktikus kérdés. Miként a hivatalos és a nem-hivatalos nyilvánosság közötti határvonal is gyakorlati kérdés, ha a szerzők egyszer már kinyilvánították publikációs készségüket.

Tehát mindazok az általános érdeklődésre számot tartó írásművek a PROFIL *profiljába* valók, amelyek a hivatalos nyilvánosság felé vezető szokásos útjukon valahol elakadtak. Hogy hol akadtak el — mellékes kérdésnek tekinthető.

Ki tudná definícióba sűríteni mindazoknak a szerkesztőségi alkudozásoknak az érvkészletét, amelyeknek végső folyományaképp a kéziratok nem jelentek meg? És ki tudná áttekinteni, hogy hány szerző hány kézírata akadt fön­n a rostán (miközben esetleg ugyanannak a szerzőnek « ugyanolyan » írása ugyanannak vagy egy másik szerkesztőségnek a rostáján átcsúszott), mert:

— « Épp most akarod ezt megjelentetni, amikor X-et végre kinevezték főszerkesztőnek? Ezzel kockára tennéd, hogy valamit is tudjunk csinálni! »

— « Épp amikor Z barátod tanulmánya Y folyóiratban hajszál híján botrányt kavart? A tiedből biztos botrány lenne nálunk! »

— « Épp amikor annyi év után végre nyomdába került könyved kézírata?! Ha ez az írásod itt megjelenik, kétségessé teszed annak a megjelenését ott! »

— « Épp amikor kiciktatták a népiéseket (urbánusokat)! Mindenki azt hinné, azért közöljük ezt az írásodat, hogy védjük (támadjuk) őket! »

— « Épp most jut eszedbe erről a költőről esszét írni, amikor tavaly külön számmal ünnepeltük halála centenáriumát? »

— « Épp most jut eszedbe erről a filmről írni, amikor már 3 éve játsszák (be sem mutatták)? »

— « Épp most, amikor egyáltalán nem biztos Q új­ra­választása a kongresszuson?! A te írásod adu volna W híveinek kezében. Nem mintha mi szeretnénk, amit Q csinál, de belátod, még mindig jobb, mintha W csinálná! »

A sor tetszés szerint folytatható, zenéjét mindenki ismeri. A refrén az, hogy az írás jó, de valamilyen magasabb szempont miatt nem jelenhet meg. Hogy az ilyen érvek közérdekre apellálnak-e vagy a szerző magán­érdekére, hogy a szerkesztőségi szobában hangzanak-e el, vagy a szerkesztőség melletti presszóban, vagy a szerző (szerkesztő) lakásán, hogy hivatalos álláspontnak kell-e

tekinteni őket vagy baráti gesztusnak, s hogy meddig kell a szerzőnek tolerálnia a folyóirat változékony szokásait — igazából ésszel követhetetlen. És nem is érdemes követni, mert a lényeg a következmény: a kézirat nem kerül nyilvánosságra. S ha valaki sorra veszi az érvek láncszemeit, nem lát mást, mint hogy a hatóságok elvárják a szerkesztőtől, a szerkesztő elvárja a szerzőtől, a szerző pedig önmagától, hogy... pontosan mit is? — nos, épp. a PROFIL-ban található írások bizonyítják: nem lehet megmondani.

Az következik-e ebből, hogy a hatvanas-hetvenes évek magyar kultúrája kéziratokból olvasható ki és nem a nyomtatott művekből? Korántsem. Abban a tíz évben, amelyből a PROFIL kéziratái összeálltak, számos értékes művet adtak ki. Műfajok felől nézve: szépirodalomban, esztétikában biztosan nem az értékeesebb hányad maradt kiadatlan; de az is biztos, hogy filozófiában, szociológiában fordított az arány. Az következik-e ebből, hogy az irodalomban és környékén szabadság van, míg a filozófiában és a szociológiában teljes a szabadsághiány? Nem. Bárki kapásból tud ellenpéldát felhozni. És éppen ez a logikája a kialakult kiadási rendszernek. Ha nem lehetne időnként még a nyilvánvalóan rosszabb helyzetben levő kulturális területekről is jelentős, kiadott műveket felmutatni, a szerzők és a szerkesztők jórészenek már rég elment volna a kedve az egésztől. A kialakult kiadási rendszernek az a hatása, hogy a megjelent jó művek igazolják az egész szisztémát, az elutasított jó művek viszont nem nyújthatnak következtetési alapot a szisztéma ellen. Hiszen a kiadott jó művek az újságos standokon találhatóak, illetve a könyvesboltokban, míg a kiadatlanokról csak ellenőrizhetetlen hírek szólnak — vagy magának a visszautasított szerzőnek a személyes tapasztalatai. A publikációs orgánumok fölött rendelkezők pedig úgy érvelhetnek, hogy a szerző a maga privát érdekét védi, míg ők a közjót. S az efféle vitahelyzetekben az a bizonyos magasabb szempont mint a kiadási rendszer egész építménye jelenik meg, a szerző egyetlen kézírata ellenében. És ilyen egyenlőtlen felállásban ki ne vonulna

vissza, ha azt a szerepet osztják rá, hogy ő fogja aláásni a mindenki számára otthonos építményt.

Persze nem muszáj ezen a szemléleti körön belül mozogni.

A PROFIL-ban olvasható írásművek döntő többségét a publikációs orgánumok fölött rendelkezők érvei térítették vissza az íróasztalfiókba. Vagy az általuk sugallt szemlélet. Mindazonáltal a PROFIL nem reprezentatív gyűjtemény. Hogy is lehetne az — magánvállalkozásként? Szerzői: közeli ismerőseim. A távolabbiak kiadatlan műveiből bizonyára még jó néhány PROFIL kitelne.

A gyűjtemény jellegéből következik: a PROFIL szerzői nem tartoznak valamilyen közös szellemi irányzathoz, nem alkotnak valamiféle csoportot. Többségük nem is ismeri egymást, hacsak nem nyomtatott műveikből. Megjelenésük éppoly esetleges a PROFIL-ban, mint lett volna más folyóiratban. Kizárólag kézírataikat fűzi össze az a — szerzői szándékuktól függetlenül előállott — helyzet, hogy nyomtatásban nem jelentek meg.

1977. szeptember